

La projecció històrica dels valencians al món

FRANCESC ROCA ROSELL Universitat de Barcelona

La projecció històrica dels valencians al món comença molt aviat, quan el nou Regne de València, fundat pel rei Jaume I, és als seus inicis. A part del mateix rei en Jaume, nascut a la ciutat-estat occitana de Montpeller, qui escriu una part de la seva autobiografia, el *Llibre dels fets*, a terres valencianes, els primers noms valencians de ressò internacional són Arnau de Vilanova, Francesc Eiximenis, Pere Comte, Joanot Martorell, Ausiàs March i els germans Vicent i Bonifaci Ferrer.

1. Els primers clàssics

Arnau de Vilanova

El nom del metge i tractadista Arnau de Vilanova, escrit en diverses llengües com ara el francès, l'italià o el llatí, és a la coberta de les diverses edicions i traduccions de les seves obres i ha estat adoptat per a donar nom a alguns grans hospitals de l'Arc Mediterrani nord-occidental.

Eiximenis

L'obra teoricopràctica del frare franciscà Francesc Eiximenis, gironí de naixença

i enciclopedista *avant la lettre*, és considerada, al llindar del segle XXI, com una de les 10 grans fites de la urbanística de tots els temps en una llista que comença amb el codi d'Hammurabi (vegeu www.mcrit.com/actuarban/mastereapc/city_planners). Eiximenis va escriure el *Regiment de la cosa pública* cap al 1383. El llibre es va publicar a la ciutat de València el 1499.

Pere Comte

L'arquitecte Pere Comte, després d'haver intervingut en la construcció de la seu

i del palau de la Generalitat, fou el responsable de la direcció de les obres de la Llotja de València, un edifici que la UNESCO va declarar, el 1996, part del patrimoni històric arquitectònic de la humanitat.

Tirant lo Blanc

La novel·la *Tirant lo Blanc* (1490), de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba, fou traduïda en la seua època al castellà, el francès i l'italià i ha experimentat, des del 1988, un *boom* extraordinari, amb traduccions a l'anglès, en dues versions diferents, i altres llengües de gran difusió com el xinès mandarí, el rus, el portuguès o l'alemany. També ha estat traduïda a llengües d'àmbit més restringit com l'holandès, el suec, el finès o el romanès.

Igualment, ha estat adaptada a llenguatges com els de l'òpera, el ballet, el còmic o el cinema i n'hi ha moltes edicions, i reedicions, en diferents formats.

Ausiàs March

Amb la poesia d'Ausiàs March no ha succeït el mateix, ja que la poesia és, sempre, més difícil de traduir, però, Ramon Pelegró, *Raimon*, n'ha fet versions cantades extraordinàries, les quals, en disc, CD o vídeo disc, han arribat fins al Japó, on el cantant de Xàtiva és especialment reconegut.

Vicent Ferrer

Coneixem l'alta qualitat dels sermons de Vicent Ferrer gràcies a les transcripcions que en feren els seus acompanyants i deixebles. Amb variants diverses, el nom de Vicent Ferrer ha esdevingut geogràfic,

ja que identifica esglésies, monestirs i ciutats a l'Amèrica Llatina. A Brasil, per exemple, hi ha la *Cidade de São Vicente Ferrer*, a l'estat de Pernambuco, i una altra amb el mateix nom a l'estat de Maranhão.

La Bíblia valenciana de 1478

L'edició feta a València de la traducció catalana que Bonifaci Ferrer, germà de Vicent, féu de la Bíblia té una data excepcional: 1478. És excepcional perquè les altres edicions són totes posteriors: la francesa és de 1530, l'alemanya de Luter de 1530, l'anglesa de 1535, la italiana de 1562, i la castellana, amb peu d'impremta a Basilea, de 1569. Arran de la destrucció que patí, d'aquella obra de Bonifaci Ferrer només ens n'ha quedat un sol full, l'últim.

2. Els primers moderns

En l'Europa en construcció de les societats modernes, alguns valencians hi tenen un paper destacat. Són Joan Lluís Vives, Frederic Furió, Francesc de Borja, Jerònima Galés i Josep de Ribera.

Vives

L'obra coneguda, editada, traduïda i estudiada de Joan Lluís Vives i March fou escrita i publicada, inicialment, en la llengua científica dels temps moderns: el llatí, que també utilitzarà en el segle XVIII el botànic Cabanilles.

Des dels Països Baixos, París o Anglaterra, Joan Lluís Vives afinà molt en temes tan actuals com Europa, l'anàlisi de la pobresa o l'educació de les dones. Arribà tan al fons d'aquestes qüestions que ha estat considerat una gran figura del pensament europeu modern.

Furió

Frederic Furió féu una anàlisi molt suggestiva de la política i de les formes de govern, que es publicà el 1559. En distingia quatre models: les monarquies absolutes, que no eren el millor sistema; les monarquies pactades, entre rei, noblesa i burgesia urbana; els governs aristocràtics, els de la noblesa; i les repúbliques populars, el "govern de plebeus" del qual només troba l'exemple suís.

Francesc de Borja

Repartides entre 68 estats del món actual, hi ha prop de 200 universitats de la Companyia de Jesús, amb dos milions d'alumnes. La primera de totes fou la que va obrir a Gandia el tercer general de la Companyia: Francesc de Borja. Antic virrei de Catalunya, era membre destacat d'una de les famílies de polítics i eclesiàstics més destacades dels temps moderns: els Borja.

Jerònima Galés

Les impremtes han estat l'inici d'una de les revolucions més importants de tots els temps: la revolució de les idees fixades sobre un paper escrit que es pot distribuir àmpliament. A València, la impremta de Jerònima Galés, i d'altres a tot l'Arc Mediterrani i a l'Europa lotaríngia, va editar textos clau com la Crònica de Jaume I, els Furs o les constitucions pactades entre la corona i la Generalitat Valenciana. Segons el web www.pixelcreativo.com, Galés és "a Sixteenth-century woman printer".

Josep de Ribera

Els temps moderns són, també, els temps del barroc, de la suma de contradiccions, claroscurs i tragèdies que han estat definides com barroc. Josep de Ribera va pintar, sobretot, al Regne de Nàpols, un dels set estats de la monarquia composta de la confederació catalanoaragonesa. Les

seves obres s'exposen a molts dels grans museus del món, com ara L'Ermitage de Sant Petersburg, on es pot veure la sensacional *Al·legoria de la Història*.

3. Els il·lustrats

Els il·lustrats valencians són a París, Londres, Madrid o Cadis i van a treballar a Amèrica, Mèxic, l'Orinoco, Perú o els confins d'Europa (Sant Petersburg, per exemple). Els qui han tingut més ressò són: el pedagog Francesc Amorós, el compositor Vicent Martín i Soler, el botànic Antoni Josep Cabanilles, el metge vacunador Francesc Balmis, l'escultor i arquitecte Manuel Tolsà i l'erudit Gregori Maians, a més dels viatgers i científics Jordi Joan, Josep Gumilla, Lluís Sales i Antoni Ponz.

Amorós

Francesc Amorós és considerat actualment l'iniciador a Europa de la gimnàstica com a mètode pedagògic i, en especial, de la gimnàstica dedicada a formar els futurs militars. Bona part de la seva feina es va desenvolupar a París i els seus tractats es van publicar, inicialment, en llengua francesa.

Martín i Soler

Vicent Martín i Soler es va formar com a compositor d'òperes i ballets a Nàpols. Després, a Viena, les seves òperes (cinc) van esdevenir les preferides de la cort im-

perial i del públic. Tenia més espectadors i se'n feien més representacions que les dels dos grans rivals: Mozart i Salieri. El 1788, fou cridat per Caterina II, tsarina de Rússia, a Sant Petersburg, on compongué, tret d'un parèntesi de tres anys també com a compositor a Londres, romandria fins a la seva mort el 1806. A Sant Petersburg, Martín i Soler compongué noves òperes i ballets.

Cabanilles

Antoni Josep Cabanilles es formà com a botànic a París, on publicà en francès i llatí diversos textos científics. Com a director, donà una gran empenta al Reial Jardí Botànic de Madrid. Féu un gran estudi sobre el País Valencià: les *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*. Més de dos-cents anys després, les *Observaciones* continuen sent un text exemplar, un dels millors llibres sobre l'economia i les condicions de vida del país, amb un apèndix sobre botànica en quatre llengües: llatí, francès, castellà i català.

Balmis

El cap de la reial expedició filantròpica de la vacuna de 1803-1810, una de les primeres vacunacions massives contra la verola de la història d'Amèrica i de Filipines, fou el metge Francesc Balmis i Berenguer. El sotscaop fou un altre metge 25 anys més jove: Josep Salvany i Lleopart. Balmis i Salvany realitzaren desenes de milers de vacunacions des del Carib fins als Andes i, a més, establiren unes xarxes de vacunació basades en una xarxa física de dipòsits del vaccí. Malauradament, aquestes xarxes van desaparèixer durant les revolucions liberals americanes, però avui, a Mèxic, a la UNAM, hi ha el *Centro de Educación Médica Continua 'Dr. Francisco Balmis'*.

Tolsà

El Museu 'Manuel Tolsà' de Mèxic D.F. és un museu dedicat a l'arquitecte, higienista, escultor i dissenyador Manuel Tolsà. Nomenat, el 1790, director de l'Acadèmia de Sant Carles de Mèxic, ensenyà i projectà

especialment esglésies i obra pública, com ara l'abastiment d'aigua potable de la ciutat de Mèxic, el drenatge de molts sectors del seu territori urbà i la replantació forestal d'alguns espais.

Maians

D'Oliva estant, l'erudit Gregori Maians i Siscar, després d'haver estudiat a les universitats de València i Salamanca, es va fixar un ambiciós pla personal de treball i va establir relacions epistolars amb alguns dels il·lustrats europeus més destacats. Va preparar una nova edició de les obres de Joan Lluís Vives.

Viatgers il·lustrats

Jordi Joan i Santacília va escriure, juntament amb A. Ulloa, les *Observaciones astronómicas de las cuales se deduce la figura y magnitud de la Tierra* (1748). També escriví *Viaje a la América Meridional i Estado de la astronomía en Europa* (1773). Josep Gumilla, com a resultat de les seves recerques geogràfiques i antropològiques, va publicar un llibre amb un

títol bastant explícit: *El Orinoco ilustrado y defendido* (1741). Lluís Sales és l'autor de *Notícias sobre la província de California* (1794). Antoni Ponz, el *Viaje de España* (1772-1794) i el *Viaje fuera de España* (1785), sobre França, els Països Baixos i Anglaterra.

4. Els romàntics

Alguns valencians del segle XIX tingueren, sense cap plataforma prèvia al seu país, una gran projecció internacional. Així serà en el seu temps i després, amb alts i baixos, fins al segle XXI. Els més destacats són Francesc Tàrraga, músic, compositor i guitarrista, a Europa, i Rafael Gustavino, arquitecte i constructor, introductor de la *Catalan Vault* a Amèrica. Els mòbils Nokia han incorporat i utilitzen habitualment un fragment del *Gran vals* de Francesc Tàrraga. I dos-cents edificis de Manhattan, a Nova York, o les oficines del Govern Federal, a Nova Delhi, es basen en

les voltes de maó pla del 'Guastavino System'. Un cas a part és el de José Martí, polític i escriptor romàntic nascut a l'Havana, fill d'un valencià emigrat a Cuba i heroi de la lluita per la independència de la majoria de les illes del Carib.

5. Genis contemporanis

Les actuacions i les creacions d'alguns genis valencians, de naixença o d'adopció, del segle XX tingueren una gran projecció internacional. Aquestes creacions s'han fet, sovint utilitzant els nous camins de la reproducció de la imatge i el so: la fotografia d'Agustí Centelles, els discos de Raimon, el cartellisme amb quadricromies i el fotomuntatge de Josep Renau, el llibre de butxaca de Marí Civera i Joan Fuster, els cartogrames geoeconòmics de Romà Perpinyà Grau, el cinema de Vicent Blasco Ibàñez, l'alumini d'Andreu Alfaro,

l'acer de Santiago Calatrava Valls i la museografia de Tomàs Llorens. També els nous camins de la medicina: la cirurgia experimental de Manuel Corachan o la sexologia de Fèlix Martí. Cal afegir-hi la participació d'un valencià, Rafael Altamira, en el primer tribunal internacional de l'Haia i els molt qualificats observadors i mediadors valencians en conflictes internacionals complexos (Antoni Llidó i Joan E. Garcés, a Xile, Alfons Cucó, Ernest Lluch i Ricard Pérez Casado, als Balcans).

El Diccionari per a ociosos (1964), *Dictionary for the idle* (1992) de Joan Fuster, traduït a tres llengües, és un bon exemple de les produccions valencianes contemporànies. Una literatura d'idees àgil, directa i adreçada amb un somriure mig amagat als nous 'ociosos' de la futura societat postindustrial.